

Greenpeace International

25 let

nefunkční smlouvy

**OTÁZKY A ODPOVĚDI
K SMLouvĚ O NEŠÍŘENÍ JADERNÝCH ZBRANÍ**

I. vydání, březen 1995

Co je Smlouva o nešíření jaderných zbraní?

Smlouva o nešíření jaderných zbraní (Non-Proliferation Treaty, zkr. NPT) vstoupila v platnost v roce 1970. Podle této Smlouvy se jaderné státy (tj. ty, které vlastní jaderné zbraně) zavázaly k jadernému odzbrojení, zatímco nejaderné státy se vzdávají práva vyrábět nebo jinak získávat jaderné zbraně. Pod podmínkou, že nebudou vyrábět jaderné zbraně, byl nejaderným státům (tj. těm, které nedisponují jadernými zbraněmi) přislíben rovnoprávný přístup k jaderné technologii.

Pět jaderných zemí oficiálně uznaných Smlouvou jsou ty, které získaly jaderné zbraně do roku 1967: Čína, Francie, Rusko, Velká Británie a USA.

Tato Smlouva je v současné době podepsána 167 zeměmi.

Klíčová ustanovení NPT

Článek I:

Jaderné státy se zavazují nepodporovat ani nedovolit přenos materiálů nebo technologií k výrobě jaderných zbraní do jiných zemí.

Článek II:

Nejaderné státy se zavazují, že nepřijmou žádný materiál na výrobu jaderných zbraní ani nebudou samy jaderné zbraně vyrábět.

Článek III:

Nejaderné státy se zavazují, že přijmou systém pozorovatelů kontrolovaný Mezinárodní agenturou pro atomovou energii (IAEA), aby tak bylo zabráněno zneužití jaderných materiálů a technologií v programech výroby jaderných zbraní.

Článek IV:

Z titulu jejich "nezadatelného práva" a s patřičným zvažáním potřeb rozvojových oblastí světa se zúčastněným stranám zaručuje nejlepší možný přístup k jaderné energii.

Článek V:

Zúčastněným stranám se zaručuje přístup k výhodám plynoucím z "mírových" jaderných pokusů.

Článek VI:

Zúčastněné strany se zavazují provést jaderné odzbrojení, ukončit závod v jaderném zbrojení a uzavřít smlouvu o všeobecném a úplném odzbrojení.

Článek VII:

Bezjaderné zóny jsou povoleny.

Článek VIII:

Zúčastněné strany se zavazují, že jednou za pět let svolají konferenci o revizi Smlouvy. Na těchto konferencích musí být každý dodatek schválen většinou zúčastněných stran, včetně hlasů všech jaderných států.

Článek IX:

Smlouva definuje jaderné státy jako ty, které vyráběly jaderné zbraně a prováděly jaderné testy před rokem 1967.

Článek X:

Každá ze zúčastněných stran může s tříměsíční lhůtou NPT vypovědět.

Proč je rok 1995 důležitým rokem v historii nešíření jaderných zbraní?

V roce 1995 bude rozhodnuto o budoucnosti systému nešíření jaderných zbraní. V důsledku toho, že NPT měla původně funkci prozatímní dohody, za níž probíhalo odzbrojování, signatářské země schválily její revizi po 25 letech. Na Konferenci o revizi a prodloužení platnosti Smlouvy, která se bude konat v dubnu až v květnu 1995 v New Yorku, bude proto možné prodloužit platnost této smlouvy buď na dobu neurčitou, nebo jen na určité (či určitá) další období podle toho, jaký bude názor většiny signatářských zemí.

Padesát let po bombardování Hirošimy a po skončení studené války má mezinárodní společenství možnost vybudovat pro 21. století účinnější systém nešíření jaderných zbraní.

Jaderné státy chtějí, aby byla NPT prodloužena na dobu neurčitou, protože, jak tvrdí, tato Smlouva účinně brání šíření jaderných zbraní. Mnoho nejaderných států se však domnívá, a Greenpeace se v tom s nimi shoduje, že prodloužení NPT na dobu neurčitou by zakonzervovalo smlouvu, která svět zbavovat nukleární hrozby ještě ani nezačala.

Proč se Smlouvě nepodařilo zastavit nebezpečí šíření jaderných zbraní?

Smlouva selhala při plnění svých hlavních úkolů: zastavit šíření nukleárních zbraní a začít proces úplného jaderného odzbrojení. Příčinou obojího jsou zásadní nedostatky Smlouvy a neúspěchy při jejím praktickém naplňování.

NPT se nestala krokem vpřed v procesu odstraňování jaderných zbraní zčásti i proto, že pro naplnění článku VI. nebyl stanoven časový rámeček. Závod jaderných zbraní vedl k více než 2000

jaderným zkouškám a k výrobě více než 127 000 jaderných zbraní, z nichž většina byla rozmístěna po r. 1970, kdy vstoupila v platnost NPT. Jaderné státy pokračují ve vývoji, modernizaci a rozmístování jaderných zbraní. To vede k zvýšenému regionálnímu napětí a nutí další země, aby se snažily najít si cestu do "jaderného klubu". Posiluje to také představu, že vlastnictví jaderné bomby je silným politickým nástrojem.

Některé země podezříváné z toho, že mají vlastní jaderný program, nejsou členy NPT.

Smlouva nebyla též schopna znemožnit několika zemím, které členy NPT jsou, aby získaly technologii výroby jaderných zbraní, v některých případech dokonce s přímou pomocí jaderných států. NPT nedefinuje jadernou zbraň: země jako Japonsko, Německo a Jižní Korea by patřily mezi potenciální jaderné státy, kdyby šlo pouze o technickou schopnost a vlastnictví materiálu k výrobě jaderných zbraní.

Mnoho států se odmítá připojit k NPT, protože má diskriminační charakter v jedné z klíčových oblastí problematiky nešíření jaderných zbraní, a to sice v oblasti povinných inspekcí neboli v odborném jazyce "jaderných pozorovatelů". Nejaderné státy se musí podrobit kontrole svých zařízení, ale "oficiální" jaderné státy nejsou povinny mít svá nukleární - civilní i vojenská - zařízení pod kontrolou pozorovatelů.

NPT zaručuje přístup k jaderné energii. Je využívání jaderné technologie k mírovým účelům pozitivní?

"Atomy pro mír" jsou dnes hlavním potenciálním zdrojem "atomů pro válku".

(S. David Freeman, Prezident a Nejvyšší výkonný ředitel, Úřad energetiky v New Yorku, Nuclear Engineering International, říjen 1994.)

Nabízet technologii výroby jaderné energie je zastaralá a nebezpečná myšlenka, jak ukázala katastrofa černobylského reaktoru. Je také v přímém rozporu se záměry NPT, protože spalováním uranu v reaktoru vzniká plutonium, které je hlavní složkou jaderných zbraní. NPT tak vlastně umožňuje přístup k technologii, která je potřebná k výrobě jaderných zbraní.

Jaderná energie se zrodila během druhé světové války z obrovské a zběsilé snahy vyvinout atomovou bombu. Od té doby jsou civilní a vojenské programy na využití jaderné energie nerozlučně spjaté. Jaderná energie po sobě zanechala dědictví lidských onemocnění a kontaminace životního prostředí. V celém jaderném řetězci, od těžby uranu a jeho obohacování až po využívání jaderných reaktorů a přepracování reaktorového paliva, se vytvářejí radioaktivní odpady, které kontaminují okolí na tisíce let. Jaderná zařízení běžně

vypouštějí radioaktivní odpady do vody, půdy i vzduchu a znečišťují jak lokální, tak i globální životní prostředí.

Je jaderná energie jediným řešením energetických potřeb rozvojových zemí?

Přes obrovskou komerční a politickou podporu a investice se jaderná energie dnes podílí na světové dodávce energie pouhými šesti procenty. Jaderná energie je neekonomická, neudržitelná a zastaralá. Například ve Spojených státech, které jsou zemí s největším jaderným programem, bylo od roku 1972 zrušeno více než 100 zakázek na výstavbu jaderných elektráren.

Pokles výroby v jaderném sektoru v průmyslových zemích donutil jaderný průmysl hledat náhradní trhy pro svou neosvědčenou technologii jinde. Většina zakázek na reaktory a většina reaktorů ve výstavbě se nachází v Asii.

Pro nově zprůmyslňované a rozvojové země jsou náklady spojené s jadernou energií obrovské: jaderná energie je velmi nákladnou importovanou technologií, která je zavádí do spirály zadluženosti. Odhaduje se například, že tři brazilské reaktory stály až 20 mld. dolarů, což je významná část národního dluhu této země. Odhady spojené s jaderným programem Argentiny říkají, že konečná cena elektřiny 5,104 USD/kW je jedna z nejvyšších na světě.

Jaderná technologie spotřebovává prostředky na energetickou soběstačnost a využití alternativních zdrojů energie. Jaderné reaktory jsou, co se týče paliva, dopravy a související infrastruktury, nekomplexnější a nejnáročnější systémy vyrábějící elektřinu. Země, které nemají srovnatelnou elektrickou infrastrukturu a vyškolený personál, musí vynaložit velké investice, aby jaderný reaktor postavily a provozovaly ho. Vzniklé jaderné odpady a zamořené plochy ještě zvětšují celkovou finanční zátěž.

Proč představuje plutonium ke komerčnímu využití hrozbu pro program nešíření jaderných zbraní?

Tím, že propaguje jaderný průmysl, NPT vlastně ospravedlňuje růst zásob komerčního plutonia. Ve skutečnosti je mezi civilním a vojenským plutoniem jen velmi malý rozdíl co, se týče možnosti výroby bomby.

V červnu 1994 americká vláda odhalila, že komerční reaktorové plutonium z britských jaderných reaktorů bylo použito při testování americké jaderné bomby v roce 1962. Výsledky tohoto testu potvrdily, že každé plutonium je potenciální jaderná výbušnina. Plutonium-239, klíčový izotop plutonia, který se používá v jaderných hlavicích, má poločas rozpadu 24 000 let a představuje tak vážnou hrozbu pro životní prostředí i zdraví mnoha generací. Tato látka je jednou z nejnebezpečnějších a nejradiotoxičtějších látek vůbec

a vdechnutí množství menšího, než je zrnko prachu, může způsobit smrtelné onemocnění rakovinou.

"...v případě každého národa, který se pilně učil, separované plutonium ...může být vyzvednuto z úložiště a vloženo do jaderných hlavic během několika dní...Nedá se utéci před skutečností, že každý národ se zásobou separovaného plutonia je národem, jenž má možnost výroby jaderné zbraně, kterou může využít, kdy se mu zachce a bez dlouhé varovací lhůty"

(V. Gilinski, zmocněnec Komise pro jadernou kontrolu Spojených států, "Plutonium, Proliferation and Policy" MIT, 1. listopad 1976.)

A jak je to s hrozbou pašování plutonia?

Případy, kdy bylo v Evropě zabaveno nelegální plutonium, vyvolaly všeobecné obavy z nezákonného obchodu s jadernými materiály a zájem o bezpečnost jaderných skladišť se soustředil na Rusko.

Ačkoli pašování ruského plutonia představuje bezprostřední hrozbu, zásadní problém je oficiální obchod s plutoniem, které lze využít při výrobě zbraní. Ten vážně zpochybňuje boj proti šíření jaderných zbraní. Několik zemí nadále hraje vůdčí roli v podpoře nebezpečného obchodu s jaderným materiálem. Hlavními prodejci vojenského plutonia jsou Francie a Británie, jejichž největšími klienty jsou Německo a Japonsko. Francouzské komerční přepracovací závody vyrobí až 16 tun plutonia ročně a britské více než 6 tun ročně.

Je MAAE schopna zabránit státům ve vývoji jaderných zbraní s použitím technologií jaderné energetiky?

Mezinárodní agentura pro atomovou energii (MAAE) byla vytvořena před 35 lety k podpoře jaderné energetiky. Zároveň byla MAAE pověřena zastavením využívání civilních jaderných materiálů v programech zbrojení. Tyto dvojí cíle jsou ve vzájemném hlubokém rozporu a zpochybňují program nešíření jaderných zbraní.

Jako příklad nedostatku NPT může sloužit to, jak Irák během provádění svého programu výroby jaderných zbraní vyšel z inspekce MAAE s čistým štítem. V listopadu 1990, tři měsíce po irácké invazi do Kuvajtu, MAAE znovu potvrdila, že žádné materiály z iráckého civilního jaderného programu nebyly vojensky použity!

Po mnoho let prodávalo několik zemí, mezi nimiž byly Německo, Velká Británie, Francie a bývalý Sovětský svaz, jadernou technologii a materiály Iráku. V květnu roku 1991, po válce v Zálivu, inspekce MAAE - které byly vynuceny zvláštní rezolucí Spojených národů - zjistily, že Irák tajně vyvinul program výroby na obohaceného uranu, který je použitelný na výrobu zbraní.

MAAE připouští, že je technicky nemožné přesně určit množství plutonia separovaného v komerčních přepracovacích závodech. Je

možné se zmýlit až o tři procenta objemu plutonia, což ve velkém přepracovacím závodě činí zhruba 250 kg ročně. Přitom na výrobu jaderné zbraně stačí jen 8-10 kg. Podobné problémy s evidencí a kontrolou plutonia mohou existovat i ve velkovýrobě paliva. V těchto zařízeních se provádí konečná fáze úpravy uranu na palivo jaderného reaktoru.

Jak si můžeme být jisti, že kdyby byl schválen program odzbrojení, státy by se vzdaly svých jaderných zbraní?

Jaderné státy by musely rozebrat všechna svá zařízení na výrobu jaderných zbraní. Tyto práce by musely být pod plnou a pravidelnou kontrolou účinné a nezávislé mezinárodní komise. Žádné zařízení by nesmělo být mimo pravomoci této komise. Nejaderné státy by se také musely podrobit inspekci, aby prokázaly, že nemají žádné ukryté jaderné zbraně ani tajné jaderné programy.

Musí být učiněn konec civilní i vojenské výrobě a využívání jaderných materiálů, které lze použít k výrobě jaderných zbraní. Materiál, který již existuje, by měl být pod mezinárodní kontrolou.

K podpoře politického závazku odstranit všechny jaderné zbraně bude požadována nestranná a závazná "smlouva o kontrole", aby se zabránilo jeho neplnění.

Greenpeace Česká republika

Českomalínská 27, Praha 6, 160 00

tel.: 224 319 667, e-mail: greenpeace@ecn.cz

www.greenpeace.org

I. vydání, březen 1995. Výrobní náklady této publikace jsou 9 Kč.

Tato publikace je vytištěna na recyklovaném a chlorem neběleném papíru.